

KERTINĖ PARAŠTĖ

Pasižvalgius po Seimo rinkimų išdavas

1996 metų Lietuvos Seimo rinkimai – tai buvusios nomenklatūros partijos – LDDP pralaimėjimas. Tai daugumos lietuvių pripažinimas, kad buvę sovietmečio technokratai ne tik kad neturi atsakymų šiandieninėms problemoms, bet dargi, kad jie taip pat labai grubiai išnaudojo dalies tautos pasitikėjimą ir išsigrobė sau nemažai krašto turtų.

Užtat vienmandatiniuose rinkimuose nubalsuota tik už du LDDP asmenis ne partijos sąraše: Petrą Papovą ir Algimantą Salamakina, kurie sudaro tik 16% visų eldėpistų Seime. Konservatoriai pasirodė turintys daugiau populiarių asmenų: 17 iš 70, buvo išrinkti vienmandatiai (tai 25%). Kitaip sakant, pasitikėta asmenimis, ne tik partija. Kitos partijos turėjo dar daugiau paskirų asmenų, kuriais pasitikėjo balsuotojai: centras 30%, krikščionys demokratai 31%, o socialdemokratai net 41%.

Teko nusistebėti, kad Andrius Kubilius (38.6%) pralaimėjo Audriui Butkevičiui (57.5%). Išeivis dr. Feliksas Palubinskas (51.8%) Kaune laimėjo prieš konservatorių Juozapą Katkų (43.9%), o konservatorių narių sąraše laimėjo kitas išeivis, buvęs investicijų banko direktorius Vytautas Dudenas. Mums gerai pažįstamas dr. Kazys Bobelis buvo išrinktas Marijampolėje su 59.1% prieš krikščionių demokratų partijos Algirdą Endriukaitį (39.3%).

Keli žymūs krikščionys demokratai asmeniškai pralaimėjo. Tai Povilas Katilinas (45.8%) prieš jaunaliuvių (Viktoro Petkaus įsteigtų) lyderį Stanislovą Buškevičių (51.4%), Algirdas Patackas (43.6%) prieš konservatorių Joaną Sadeikiene (49.4%) ir Ignacas Uzdavinys (39.6%) Kretingoje prieš politikinį kalviną Antaną Švirą (57.9%).

Staigmena buvo konservatoriaus dr. Antano Matulo (48.78%) laimėjimas prieš labai stipriai pasireiškiantį Pasvalyje LDDP žmogų Vytautą Einorį, (48.58%), dabartinį Žemės ūkio ministrą. Garsusis Česlovas Jursėnas (45.0%) pralaimėjo liberalų sąjungos Kęstučiui Trapikui (51.0%). Staigmena buvo ir Jono Šimėno laimėjimas Utenoje (48.4%) prieš Lietuvos aid'o redaktorių ir įtakingą konservatorių Saulių Šaltenį (46.4%). Gerai pasirodė buvęs Brazausko

patarėjas Raimundas Rajeckas (52.5%) Panevėžyje, remiamas šį kartą konservatorių prieš krikščionių demokratą Julijų Beinortą (39.7%).

Didžiai daugumai užsienio lietuvių Seimo rinkimų rezultatai buvo maloni staigmena. Konservatoriai daugiau išsirinko Seimo narių nei tikėjosi. Laukta dešiniųjų pergalė buvo įtikinanti ir lengvai peržengė daugumos Seime ribą tiek, kad būtų galima vyrtauti valdžioje.

Seime iš 141 vietos, konservatoriai turės 70 narių, krikščionys demokratai 16, centro sąjunga 13, socialdemokratai 12, o LDDP 12. Neperžengusios 5% ribos kitos partijos neteko teisės siūsti savo žmones į Seimą, nebent jų kandidatai asmeniškai tą pripažinimą išsikovojo patys. Idomu, kad iš jų ryškėsnės gruputės turi po vieną atstovą: Jaunoji Lietuva (surinkus 3.69% kaip partija) – Stanislovą Buškevičių, Moterų partija (3.67%) – dr. Kazimierą Prunskienę, Krikščionių demokratų sąjunga (3.10%) – dr. Kazį Bobelį, Lenkų akcija (3.09%) – Gabrielį Mincevičių, Liberalų sąjunga (1.86%) – Kęstutį Trapiką, tautininkų ir demokratų koalicija (2.04%) – Rimantą Smetoną, Jūrąte Matekoniene ir Saulių Pečeliūną, Valstiečių (1.71%) Albiną Vaižmužį ir politinį kalviną (1.49%) Antaną Švirą.

Seime dominuos vadinamas dešiniomis jėgos, nors gali pasimatyti, kad jos kartais nebus vieningos. Gerai, kad konservatoriai turi šį kartą tiek daug savų žmonių, taip kad su nedideliais kompromisais galės įvykdyti taip laukiamas viešojo gyvenimo reformas. Nedaug laiko parodyti, ką dabar išrinktieji gali padaryti. Lyg paveikti Lietuvoje užsilikusio bergždžio plepėjimo, kai kurie išeivijos politologijos mėgėjai, norėdami parodyti savo įmantumą, jau pradeda kalbėti apie konstitucijos pakeitimo būtinumą, o mažiau apie tai, kas tuo

Kad centras sustiprės, buvo senokai laukta. Tačiau didelio jo pūslėjimo, Lietuvos ryto (1996. 10.28) remslapuoje Laimonas Tapinas skelbė, kad „Vidurio jėgos neišnaudojo istorinės galimybių“. Buvo dėta vilčių, kad „centro jėgos“ susijungs, bet to neįvyko. Gal dėl to tame pačiame numerį Rimvydas Valatka, tiesiog sukūrėtas tokio konservatorių laimėjimo, užsiūpėlė ir Valda Adamkų: „V. Adamkaus, aktyviai raginusio balsuoti už centristus, tautininkus, demokratų,

jau galima ir reikia padaryti. Dabar reikia atsiraiyti rankoves ir apsiivalyti išvietėse – nuo reketų ir korumpuotų valdininkų, kad jie žino ką dalykiškai daryti ekonomikoje, o ne tuščiažodžiauti, mosikuoti vėliava, reikia ar nereikia, bauginti liaudį dėl visokių rimtų ar mažiau vertų priežasčių ar neuztektinai vertinti krašto gerovės svarbą. Žmonės tikisi, kad nauja vyriausybė tikrai gerai pasirodys. Mokės sujungti tautą eiti bendru keliu siekiant gerovės.

Konservatoriai triuškinančiai laimėjo todėl, kad balsuoti šį kartą neatėjo neapsisprendusieji. Aišku, jie būtų galėję ateiti ir pabalsuoti už konservatorių. Bet to mes nežinome. Jei 1992 metais balsavo maždaug 70% galėjusių balsuoti, tai 1996 metais tik 50%. Tas 20% skirtumas, reprezentuojantis namuose pasilikusius neapsisprendusius, yra 30% normaliai bebalsuojančiųjų (kaip tai buvo 1992 metais). Tas paprastai reiškia, jog grįžus prieš urnų neapsisprendusiems kituose rinkimuose, konservatoriai pasiūlytų savo tuos pačius lojalius balsuotojus ir gautų apie ketvirtadalį ar trečdali visų balsų, kada balsuotojų būtų gerokai padaugėję.

Krikščionys demokratai tikėjosi, kad jei ateis daugiau neapsisprendusių balsuoti, tai gera dalis tų balsų atiteks jiems. Tokių, kurie per šios vasaros apklausinėjimus nepasaisakė nei už konservatorius, nei už LDDP, o simpatizavo krikščionims demokratams arba centrai. Tie, kurie taip žadėjo, visai neatėjo. Matyt, centras tik iš dalies, o krikščionys demokratai visai nepajėgė sudominti neapsisprendusiųjų – jis pasiliko namuose.

Nors krikščionys demokratai šiandieną yra antroji dydžiu Seime partija, jos įtaka palyginti nedidelė, iš dalies dėl savo veiklos lojalumo dešiniųjų lyderiui – konservatoriams, o aplamai dėl jos veiklos ribotumo. Ta padėtis, žinoma, gali keistis, bet tik tada, kada Lietuvos krikščionių demokratų partija atsivers platesnei savo organizacijos bazei. Palyginus su kitomis didesnėmis partijomis, ji yra gana varginga ir kukli, kad ir skaišti. Jos vadai, suorganizavę ją beveik iš nieko, turės ryžtis žengti į aukštesnę politinės veiklos pakopą. Kitaip ji šalyje nieko reikšmingo nenuveiks.

Kad centras sustiprės, buvo senokai laukta. Tačiau didelio jo pūslėjimo, Lietuvos ryto (1996. 10.28) remslapuoje Laimonas Tapinas skelbė, kad „Vidurio jėgos neišnaudojo istorinės galimybių“. Buvo dėta vilčių, kad „centro jėgos“ susijungs, bet to neįvyko. Gal dėl to tame pačiame numerį Rimvydas Valatka, tiesiog sukūrėtas tokio konservatorių laimėjimo, užsiūpėlė ir Valda Adamkų: „V. Adamkaus, aktyviai raginusio balsuoti už centristus, tautininkus, demokratų,

Sudrumsta pastoralė Juozo Apučio romane

PETRAS MELNIKAS

Naujausiam Juozo Apučio romane *Smėlynuose negalima sustoti* (Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 1996) girininkas Vladas Milašius atvyksta į Palkabalį Džukijoje, į smėlingą, ežeruotą kraštą, kur sunkiai auga augmenija, bet visgi ošia dideli pušynai. Jis stoja į miestelio girininko, gražiabalsio, virono. Milašiusi gaila sovietų valdžios masiškai kertamų miškų. Prabeigom pasirodo tipiški ir netipiški kaimo gyventojai. Dauguma jam primena charakterius tiesiog iš Gogolio raštų. Čia būtina yra pirmininkas, važinėjantis mašina, pienininkas ir daili jo žmona, pienininkė Gerda, į kurią įsimyli Milašius. Ir jie abu čia autoriui lyg svarbesni.

Kiti: Mortūnienė, įsimylėjusi į Milašius, kuris tačiau ją atstumia; mokyklos direktorius, valdžios prašomas išsinešti, Vinculis ir kiti. Autorius leidžiasi į praeiti apie Milašiaus nesotį Dalių ir Vinculio senus yterkius.

Visa tai ilgai, per 100 puslapių skaitant, lyg rodo, kad romanas bus kaimo gyvenimo panoramiškas vaizdavimas, nesusitelks ties vienu charakteriu, bet bus kažkas su estetinė distancija nuo veikėjų, savotiška rami pastorale.

Tik kai Milašius aplanko pienininkus ir su pienininke Gerda slapta susitinka miške, atsiranda intriga, lyg Anos Kareninos tema, ir ji neapleidžiama. Visi stiprėja, virsdama net traagiška gale.

Šia tema užsiimama, rodant kaip gegužinėje kaimo „valdžia“ patraukia Milašius per danti dėl jo slaptų susitikinėjimų su Gerda. Štai girininkas su Gerda iriasi ežere. Atvažiavus Milašiaus mylimai seseriai Daliai, šnekama apie Gerdą. „Drašus žmogus ir vėdė“ – sako Dalia. Taip, drašus, bet... Pienininkas neiškentia ir prieš progos sako Milašiusi, kad taip nebus, kaip besimylintieji nori. Pienininkas kenčia, degtuoka mėgina padegt namus, bet Milašius išgelbėti. Pienininkas apsidėgina ir gydos ligoninėje.

Ironija. Įsimylėjėliai tuo tarpu pasimato tai miestelyje, tai Vilniuje prie pilies, pas dailininką – tapytoją (kuris pradeda Gerdos portretą), tai kine. (Sužinoma, kad pienininkas gydos specialioji ligoninėje.) Susitinka net Gerdos tėviškėje, lyg Gudijoje, apžiūri ten miestelį, ji apsiperką, kas Vlada Milašiusi nervoja kažkodėl; lyg parodoma, kad jis netiktų jai, jei jiedu būtų vedę – jis nekantrus.

liberalus, tauta nepaklausė. Balsus sudėjus, išėina ne daugiau kaip 12 procentų. Tačiau tiek šios partijos būtų surinkusios ir be V. Adamkaus. Tai netrukdo ir toliau jam blefuoti – vis tiek V. Adamkus prarado galimybę tapti Lietuvos prezidentu“. Romualdas Ozolas tačiau daug pozityviau įvertina Centro bei Valdo Adamkaus pasirodymą per rinkimus.

Gerai pasirodė socialdemokratai ir, atrodo, todėl, kad ne vienas jų atkreipė į save ir savo partiją tinkamą dėmesį Seime. Nepaisant, kad dirbant bausina liaudį, jog, jei Landsbergis nemokės politiškai vadovauti, tai

Juozas Apučis

Algimanto Kunčiaus nuotrauka

Ir štai gale Palkabalio miške gaisras! Grįžęs pusprotis pienininkas su motociklu įvažiuoja į ugnį ir sudega... Gerda išvažiuoja tėvėšien ir laišku duoda suprasti girininkui, kad jiems geriau atitolti vienas nuo kito ir niekad nesuartėti.

Taip Gerda, kuri prieš metus klūpodama prieš medį prašė Dievo, kad jų neatitolintų, gale romano nori, kad jie daugiau nesimatytų. Tuo ištrinama jos santykių ironija ir tai gan geras epilogas. Primena kiek Knut Hamsun'o romanų nelaimingas meilės ir jų tragedija.

Ši knyga rašyta 1980-1995 metais.

Juozas Apučis – žymus Lietuvos prozininkas. Sunku būtų šią knygą tinkamai įvertinti. Apučis praeityje mėgino lyg realizmą ir jo priešingybę, sąlyginę – fantastinę prozą. Čia jis yra ant ribos: asmeniškai originalios, lengvų sakinių, impresionistškos prozos ir savotiško paprastumo. Paprastumas – dialoguose, impresionizmas – poetiškuose

kaimo vaizduose, kur kartais jaučiamas net donelaiškas smulkmeniškumas.

„Bitės pro avilio landą išsiritą anksčiausiai. Jos, kaip ir žmonės – ankštų rytą pasiraivo, pasiūlydavo ant laktos, pasukioja galvytes ir tingiai apšunkusios atsiplėšia nuo savo lektuvnešio, nuskrenda į mums atrodą nežinia, iš kurios vimsa randa kelius sugrįžti. Iš ryto labiausiai darbuojasi ir varnėnai...“ (p. 250). Ir taip toliau.

Tokių staigių susimulkinimų yra mažai romane, viskas gan moderniai logiška, paprasta, į tema.

Stebėtina, kaip mažai jaučiama, kad gyvenama sovietinėje okupacijoje. Mat veiksmas vyksta jau ramesnėje brežnevienėje epochoje ir partizanavimas jau užmirštas, senoj praeity. Tik Afganistano karas išryškintas, grįžus iš ten vienas iš kaimo jaunuolių. Atrodo, ir geriama daugiau kaip kad tarpukario laikotarpyje.

Bet kaimas čia išlikęs senuoju kaimu. Aišku, miško darbai daugiau mechanizuoti ir daug kas važinėja dviračiais, motociklais ar automobiliais. Net žmonės nuo tos mechanikos kažkokie greitai, kiek kampuoti. Girdeti ir iš tokių dialogų:

„– Ar toli važiuoji? – žemaičiuoja jis.

– Iki Skuodo.
– Paveji.
– Seskit“ (p. 175).

Ir vis vyksta tragiškos meilės debesuoti pasikalbėjimai:
„– Kodėl aš tave? Tu viską žinai... pienininką... iš gailėsčio aš su juo pradėjau gyventi.
– Iš gailėsčio?

– Sakiau ne syki, ko dar stebiesi. O tu... o tu esi momento žmogus. Toks lokalinis. Kažkodėl graži, nekasdieniška pasirodė to

ji tavo... momentinė trauka. Kaži koks mirksnis... [Viduj tu esi sutvertas priešintis bjauriai tikrenybei. Štai kaip“ (p. 245).

Taip Gerda kritikuoja Milašiaus charakterį, geriau ji pažinusi. Ir todėl sakosi: „Man bausiu, kaip aš myliu Milašius. Visiems laikams su juo. Man taip pat bausiu, kad gyventi kartu su juo negalėsiu niekada“ (p. 276). Taip rašo ji Daliai gale, o ši Milašiusi tai pakartoja.

Tarpe šios meilės aprašymų įterptami miško kirtimo, naikinimo darbai. O pats autorius gale knygos viršelyje prirašo, kad nenorėjęs romanu ką nors pasakyti, bet pabūti tarp miškų, pūslėmynu, upės, tarp artimų žmonių [Viduj tu esi sutvertas priešintis bjauriai tikrenybei. Štai kaip“ (p. 245). Mat ateis laikas, kai viso to nebus.

Šilutėje – monospektaklių festivalis

Šį šeštadienį, lapkričio 23 dieną, Šilutėje prasideda monospektaklių festivalis „Devynios meno dienos“.

Festivalio atidarymo vakarą šilutiškė aktorė Monika Plevytė parodys naują savo darbą – monospektaklį „Rudens stiliaus moteris“.

I festivalį taip pat atvyks garsūs Lietuvos aktoriai, Europos monospektaklių festivalio laureatė Eglė Mikulionytė ir Ferdinandas Jakštys.

Festivalio svečias bus Sankt Peterburgo „Pramount“ aktorius Grigorijus Kofmanas. Dokumentinių filmų režisierius Artūras Jevdokimovas surengs savo kūrybos vakarą.

Taip pat veiks tapybos paroda, vyks susitikimai su aktoriais ir režisieriais.

Šiame numeryje:

Nauja proga Lietuvai • Juozo Apučio naujausias romanas • Rašytojams rūpi Rytų Lietuva • 25-ajai Lietuvos fotografijos parodai pasibaigus • Nijolė Jankutė apie „Kartotą zoną“ • Mūzos Rubackytės koncertas Čikagoje • Prano Visvydo eilėraščiai • Naujos knygos • Čikagoje prisimintas poetas Vytautas Mačernis

Jonas Pabedinskas

Rašytojai ir Rytų Lietuva

ALGIMANTAS ANTANAS NAUJOKAITIS

Lietuvos rašytojų klube, Vilniuje, dažnai rengiami naujų knygų pristatymai, poezijos ir muzikos vakarai, kiti renginiai. Bet spalio pabaigoje čia įvykęs rašytojų susitikimas su Rytų Lietuvos kultūros darbuotojais buvo neeilinis įvykis. Tuo labiau, kad Rytų Lietuvos kultūrinės veiklos centro iniciatyva prieš šį susitikimą Lietuvos rašytojai kartu su lenkų ir rusų kalbomis rašančiais poetais, prozininkais lankėsi šio krašto lenkiškose ir rusiškose mokyklose, kalbėsi su mokytojais, moksleiviais, skaitė savo kūrybą. Dar anksčiau rašytojai dalyvavo Rytų Lietuvos literatūrai šakrydyje. Susitikimas rašytojų klube buvo tarsi paskutinis minėtų renginių akordas.

Kalbėdamas apie sulenkėjusio Vilniaus krašto problemas, rašytojas, publicistas Romas Sadauskas pasigėrėjo tais kultūriniais, mokytojais, kurie čia skleidžia lietuvių. Deja, lietuviškų mokyklų Vilniaus krašte labai mažai, be jų mūsų vaikai liūdi. Lietuviškos klasės tik varganai glaudžiasi prie lenkiškų ir rusiškų mokyklų. Romas Sadauskas susirinkusiems parodė jo pirmosios mokytojos padovanotą ir iki šiol išsaugotą seną, aptriususią knygą *Vilnius ir Vilniaus kraštas*, kurią 1932 metais išleido tuometinis Kauno geležinkelio ruožas ir Sąjunga Vilniui vaduoti. Pasak rašytojo, ši sąjunga gyvavo ir turbūt tebegyvuoja išvijoje. Šios sąjungos kadais išleista ir visoje Lietuvoje plačiai knyga nepaseno, joje aprašyta liūdna lietuvių padėtis išlikusi beveik tokia pat iki šių dienų. Romas Sadauskas siūlė šią knygą, papildžius ją šiandieninėmis realijomis, naujai išleisti.

niaus krašte išpūdziais, pasakė, kad mokyklose labai trūksta lietuviškų knygų, mūsų kultūrininkų nuosirdaus, betarpiško bendravimo su čionykščiais žmonėmis.

***
Apie savo senus saitus su Vilniumi kalbėjo poetas Kazys Bradūnas. Kai buvo mažas, jo motina kartu su gimtosios parapijos katalikais keliavo į Vilnių, kad galėtų aplankyti Aušros vartus, Kalvarijas. Vilniaus universitete Bradūnas mokėsi, čia jis parašė sonetų knygą *Vilniaus varpai*, kurią vokiečių okupacijos metais

Smuikininkas Kremer kuria Baltijos šalių jaunųjų orkestrą

Vienas žymiausių šių dienų smuikininkų Gidon Kremer kuria Baltijos valstybių jaunųjų muzikantų kamerinį orkestrą. Vilniuje jis išklaušė ir atrinko Lietuvos, Latvijos bei Estijos jaunuosius muzikantus, kurie sudarys orkestrą „Kremer Art Balticum“, drauge su žymiuoju muzikantu pasirodysiantį kitais metais įvairiose Europos valstybėse rengiamuose smuikininko penkiasdešimtmečiui skirtuose koncertuose.

Kamerinio jaunimo orkestro projektą Gidon Kremer įgyvendina kartu su Lietuvos kamerinio orkestro vadovu ir dirigentu profesoriumi Sauliumi Sondeckiu bei Lietuvos muzikų rėmimo fondu. Pirmasis oficialus šio kolektyvo koncertas planuojamas ateinančių metų vasario 9 dieną Gidon Kremer gimtajame mieste – Rygoje.

Smuikininkas turi ypatingą sentimentų Baltijos šalims. Prieš

išleido Bernardas Brazdionis. Ir dabar, su žmona Kazimiera gyvendamas Vilniuje, jis čia jaučia geriau negu savo tėviškoje, nes ten nelikę akmenų ant akmenų. O Vilniuje, pasak Bradūno, visų bažnyčių bokštai – kaip orientyrai tave veda per visą sostinę, visomis senamiesčio gatvelėmis.

Kazys Bradūnas pasakė, kad be Vilniaus neapsieina ir egzodo literatūra, iševijojus rašytojai. Ne vieną romaną Vilniaus tema parašė Juozas Kraliauskas, pagal Česlovo Grincevičiaus pasakojimą sukurtas filmas „Vilniaus laikrodininkas“. Vilniuje greit išeis Pauliaus Jurkaus nauja poezijos knyga.

Susitikime Kazys Bradūnas ir Justinas Marcinkevičius paskaitė po pluoštą savo eileraščių.

Rytų Lietuvos kultūrinės veiklos centro darbuotojai pagėdavo, kad rašytojų ir šio krašto kultūrininkų susitikimai būtų rengiami kiekvieną metų ketvirtį.

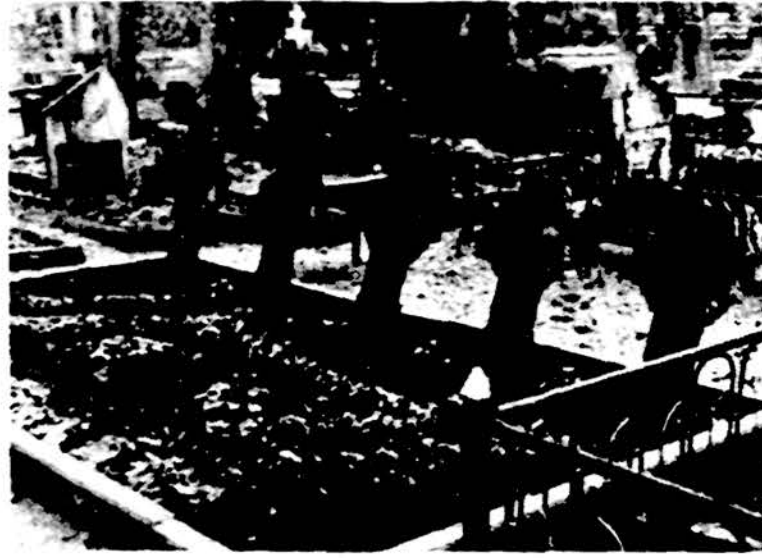
pusę amžiaus jis gimė ir pirmuosius penkiolika gyvenimo metų praleido Rygoje. Vilniuje įvyko pirmasis už Latvijos ribų smuikininko solinis koncertas, ilgametis kūrybinis bendradarbiavimas jį sieja su žymiais Lietuvos menininkais.

Italijos premija Eimuntui Nekrošui

Lietuvos tarptautinis teatro festivalis LIFE ir režisierius Eimuntas Nekrošius gavo džiugią žinią iš Milano. Eimuntui Nekrošui paskirtas šių metų svarbiausias Italijos teatro apdovanojimas – Ubo premija.

Ją lietuvių režisierius pelnė už geriausią šioje šalyje praėjusį sezoną parodytą užsienio spektaklį – „Tris seseris“. Šį Anton Čechov'o pjesės pastatymą geriausiai užsienio spektaklių balsuodami išrinko keturiasdešimt penki autoritetingi Italijos kino kritikai.

Eimuntas Nekrošius pakvies tas į apdovanojimo įteikimo ceremoniją, kuri Milane vyks lapkričio 25-ąją.

Vykintas Vaitkevičius Lietuvos laisvės gynėjas, šovanių 1919.11.30-31, kapai Radvilėškio kapinėse.

Saulius Višinskas „Nepriklausomybės kalnas“

Lietuvių fotografijos parodai pasibaigus

Dvidešimt penktoji Lietuvių fotografijos paroda Čikagoje šiais metais vyko nuo spalio 25 iki lapkričio 3 dienos Čiurlionio galerijoje, Jaunimo centre. Atsilankiusi visuomenė balsavo už jiems labiausiai patikusias nuotraukas:

- I vietą (150 dolerių) laimėjo Arūnas Baltėnas (Vilnius);
- II vietą (100 dolerių) – Rimantas Dichavičius (Vilnius);
- III vietą (50 dolerių) – Juozas Polis ir broliai Algimantas ir

Mindaugas Černiauskai (Merkinė).

Jaunųjų fotomenininkų sekcijoje laimėjo:

- I vietą (75 dolerių) – Vykintas Vaitkevičius (Kaunas) ir Džiugas Reneckis (Downers Grove, Illinois);
  - II vietą (50 dolerių) – Aušra Griakonytė (Kaunas);
  - III vietą (25 dolerius) – Saulius Višinskas (Kaunas).
- Jaunųjų laimėtojų darbų pavyzdžius spausdiname šiame puslapyje.

Aušra Griakonytė „Mityje prie Momo mokyklos Kauno tvora...“

Džiugas Reneckis „Tavo laiško belaukiant“

Nijolė Jankutė

Iš Afrikos ateina... trys seserys

*Cia kelias į dejonų viešpatystę,
Cia kelias ten, kur skausmas ir tamsa.
Cia kelias į šešėlių karalystę...*

Dante Alighieri

Karštas Kinshasa plentas

Afrikos žemyną ties pusiauju kerta gana naujas kelias. Nuo Mombasa, Indijos vandenyno pakranė, iki Pointe Noire pietų Atlanto pakraštį, vingiuoja tas plentas, vadinamas Kinshasa. Jis turi ir kita, populiarnesni pavadinimą, būtent AIDS kelias. Greit jam prisidės ir trečias – EBOLA.

Ant svaiginančių technikos šuolių, ant naujų išradimų, ant rodo, jau beribio žmogaus proto pajėgumo, staiga ledinio vandens slūksnėlejo netiketas „mažmozis“ – už bakteriją mažesnis baltymų mikrolašas – virusas.

Iš drėgnos Afrikos džiunglių tankmės pradeda išsprūsti nematytai žvėrys, pavojingesni už tigrą ir liūtą, už raganosį ir panterą. Tik, maždaug prieš 30 metų, išsprūdo nebesugautamas HIV, mirtingąjį AIDS sukėjęs virusas (pirmas susirgimas JAV registruotas tik 1980 metais), greitai pasekė jį ir „filovirus“ – siūlinis virusas – Ebola.

Apie šiuos mikrožvėris išsamiai kalba Richard Preston savo „best-seller“ knygoje *The Hot Zone* (Karštoji zona), išleistoje Doubleday leidyklos Anchor Books serijoje. Šis autorius mokslinėje literatūroje nebe naujokas. Jo knyga *First Light* apie šiu dienų astronomiją laimėjo Amerikos Fizikos instituto premiją. Preston taip pat yra laureatas Westinghouse ir McDermott bendrovių bei prestižinio Massachusetts Institute of Technology.

Karštoji zona – knyga, kuri pastato skaitytoją nebe prieš Stephen King ar Peter Straube išfantazuotą siaubą, bet prieš siaubingą faktą, kad žmonija siūbuoja ant apokaliptinės briaunos, kad aukštoji žmonijos technika ir nuostabi išradimai netenka galios, atsitrėnkę į elektroninių mikroskopu vos žiūrimą – virusą...

Šioje knygoje Richard Preston nefantazuoja. Jis rašo apie dokumentuotus faktus, minėdamas tikrus vietovių ir žmonių vardus, viską skaitytojui pristatydamas sklandžiu, ryškiu stiliumi, įvykius įvilkdamas į rimtos literatūros rūbą.

Karštosios zonos veikėjų būrys – įvairiaspalvis ir įvairiarasis, pasklidęs nuo Kenjos iki Washington'o. Tačiau juos visus – gyvus, mirusius ir mirstančius – riša „filovirus“ smaigiantis siūlas.

„Kitum“ oia

Pirmosios Ebola viruso aukos susirgimą ir mirtį autorius aprašo su aštriu chirurginio peiliuko precizija.

Prancūzas Charles Monet nuo 1979 metų gyveno vakarinėje Kenjoje ir dirbo cukraus fabrike. Jis mėgo gamtą, lesindavo paukščius ir maitindavo beždžiones iš rankos, o laiko turėdamas, iškylaudavo Elgon kalno pašlaitėse.

Elgon kalnas – seniai užgesęs ugniakalnis, ant Ugandos-Kenjos sienos, tartum vieniša džiunglėmis apaugusi sala, kyšanti vidury išdžiūvusių lygumų. Šis kalnas, jau su pirmais aprašymo sakiniiais įgyja paslaptingos ir pavojingos esybės savybes. O jo šone milžiniška Kitum oia, dramblių susirinkimo vieta, šikšnosparnių, plikomis rankomis lietė aštrius stalagmitus. Gal jis įsibrėžė ranką, gal jam į pirštą krimstelėjo babūnas, kuriam davė bananą, nežinia, bet septintą dieną po iškylos Kitum oje Charles galvą suėmė baisūs skausmai. Jo akys paraudavo, veidą išbrėžė plėmai, atmintis sušlubavo, temperatūra kilo, ir

tampė nepaliojantis vėmimas. „Svetima, nežinoma gyvybė apėdo Charles kūną ir dauginosi jame“, rašo autorius.

Penkiolika dienų po iškylos Elgon kalne Charles mirė, kraujuodamas iš viso kūno. Nairobi ligoninė, kur buvo bandoma jį gelbėti, personalas niekada nebuvo matę tokios mirties; skrodimas sukėlė dar didesnę nuostabą, nes visi ligonio organai buvo pavirtę į skystą masę.

Nelaimingojo Charles agoniją autorius aprašo lakoniškai, mediciniškai ir faktiškai, bet vaizdas, kurį skaitytojas mato, viršija Dantės pragarą ir visus Jeronimo Bosch'o paveikslus.

Devintą dieną po Charles Monet mirties, dr. Shem Musoke, kuris bandė nelaimingąjį gelbėti ir buvo aptaškytas jo krauju, susirgo. Nugaros, galvos skausmai, raudonos akys, veidas iškreiptas į kaukę. Kolegos gydytojai, įtardami masyvių kepenų infekciją, dr. Musoke operavo ir buvo apstulbinti nesustabdomo kraujavimo.

Matant tokius siaubingus simptomus, vienam iš gydytojų kilo mintis, kad dr. Musoke buvo apkrestas nežinomu virusu. Tas gydytojas pasiuntė užšaldytą ligonio kraują serumą į JAV Ligų kontrolės centrą Atlanta mieste ištyrimui. Pirmas žingsnis demaskuoti šį klaukį parazitą buvo padarytas. Ir, tartum baimės atoslūgis, visų džiaugsmui ir nustebimui, dr. Musoke po dešimties visiško meringimo dienų, pagijo!

Žinios apie virusą-žudiką atėjo netrukus. Tai esąs Marburg virusas, kilęs iš Afrikos, bet pasireiškęs 1967 metais Vokietijoje, Marburg mieste, kur buvo gaminami įvairūs skiepai, naudojant Afrikos beždžionių inkstus. Staiga pradėjo mirti skiepijimo tarnautojai. Mirtys buvo baisios ir kruvinos. Iš užkrestųjų mirė kas ketvirtas žmogus. Mirtį priežastis – siūlinis virusas atkeliavęs Vokietijon su tyrimams skirtomis beždžionėmis.

Siūliniai virusai – skiflinga, į jokus kitas virusų rūšis nepanaši. Jie atrodo kaip sumazgta virvė, kaip kirminai, kaip gyvačiukės. Sunaikinę savo auką, filovirusai dažnai išsilieja iš kūno tartum paplita spaghetti masė. Šią filovirusų šeimą sudaro trys šakos; autorius vadina jas „trimis seserimis“: Mar-

burg, Ebola Sudan ir Ebola Zaire. Pastaroji yra pati pavojingiausia: iš 10 užkrestųjų miršta 9.

Cia autorius, kaip tikras detektyvas, pradeda sekti „trijų seserų“ kelius į Afriką, Viktorijos ežero pakrantę (AIDS tėvyne), kopja į Elgon kalną, susitinka su pagijusiu dr. Shem Musoke bei kitiems Nairobi gydytojais, su įvairiais asmenimis, prekiaujaisiais beždžionėmis. Richard Preston gabiai ir įdomiai seka karštomis pėdomis gamtos kriminalo, stuliuosis prieš savo valdovą – žmogų. Ir tos pėdos veda iš Viktorijos ežero pakrančių tiesiai į JAV-be!

Mikro-priešas – makro-galybė

Jei pirmąją knygos dalį būtų galima pavadinti šekspyriniu posakiu „something evil this way comes“, tai antrąjį – „heroika“. Nes autorius čia aprašo JAV kariuomenės užkrečiamųjų ligų tyrimo centrą Fort Detrick, MD, trumpai vadinamą USAMRIID (U.S. Army Medical Research Institute of Infectious Diseases), kur dirba drąsos ir pasišventimo žmonės. Jie kasdien, rizikuodami gyvybe, atlieka įvairių užkretų tyrimus, ieškodami žmonijai apsigynimo nuo mikro-priešų turinčių makro-galybės.

Veterinarijos gydytojų pora, Nancy ir Jerry Jaax, abu majoro laipsnio, dirba USAMRIID. Nancy ypač domisi Ebola virusu ir dalyvauja institute „Ebola projekte“ kaip patologė. Ji – dviejų mažametį vaikų motina, darbšti, energinga ir gabi moteris, greitai laimi skaitytojo simpatijas. Ypač, kada autorius nepagalį vaizdingo ir detalaus jos darbo aprašymo: majorė Nancy kasdien vilki hermetišku astronautų kostiumu, ir skrodžia beždžiones, nugaišusias nuo Ebola viruso.

Patetiškos užkrestųjų beždžionių mirtys, patologai erdvių kostiumuose su keturgubom pirštėm, hermetiškos durys į pirmąjį „level“, į antrąjį, trečiąjį, pagaliau į ketvirtąjį, pažymėtą trilapiu „Biohazard“ ženklui, verti Dantės pragaro ratų. O kai majorė Nancy peržengia ketvirtąjį slenkstį, kai plyšta jos pirštinė, kai ranka jaučia beždžionės kraują, skaitytojo minty švyteli garsieji žodžiai – „... palikite viltį, kurie čia gyvena...“ Nes čia gyvena keista esybė – nei gyvatė, nei mirus, primityvi ir sena kaip

žemė, mechaniška kaip mašina, be minties, kaip ryklys, kopijuojanti save žaibišku greičiu – virusas! Šimtas milijonų jo kopijų telpa ant i raidės taško!

Kada aprašomam tyrimų centre 1990 metais 450 beždžionių pradėjo masiškai gaišti su visais Ebola viruso simptomais ir keli jų prizūretojai susirgo, šis kraštas ir mes visi nė nesapnavom, kad stovim ant katastrofiškos epidemijos briaunos. Laimė, ar Apvaizdos malone, šis virusas nebuvo Ebola Zaire, bet nauja atmaina – Reston, tačiau užkrečiama per orą! Žmonėse Reston pasireiškė sunkaus gripo forma. Tačiau tyrimų centras buvo uždarytas; sveikos ir sergančios beždžionės nužudytos. Paniką išvengti, likvidacija buvo daroma slapta.

„Taigi“, rašo autorius, „prie trijų seserų prisijungė ketvirta – Reston“. Visos jos absoliučiai panašios elektroninio mikroskopo akyje, tačiau pavojingumo laipsniai skirtingi. Knyga *The Hot Zone* autorius baigia gresmingu Kitum olos vaizdu:

„Jei žiūri į praziotą burną, matai liežuvį, besiriečiantį tolyn į tamsią ryklės angą. Taip atrodo Kitum oia. Sakyk, – aaa – Kitum oia! Ar turi virusą? Jokie instrumentai, jokios juslės neparo, kad stoviu prieš žudiką. Tik praktikas mane išpylė ir garšiai dunkėjo širdis...“

Anot autoriaus, – kertamos džiunglės, teršiama žemė, niokojama gamta – kersija. Ebola atėjo pas mus, pamojavo savo vėliava ir nuščiavo. Laikinai. Ji grįs.

Post Scriptum

Šį pavasarį televizijos žinios buvo trumpai paminėta, kad vienam JAV užkrečiamųjų ligų tyrimo centre ėmė gaišti beždžiones. O spalio 8 dieną vakaro žiniose girdėjau, kad staiga pasirodžiusi nauja AIDS viruso atmaina. Užregistruotas pirmas susirgimas... Spalio 20 dieną *Chicago Tribune* rašė, kad Australijoje užtiktas naujas virusas – „morbili“, iš vaisiais mintančių, šikšnosparnių persimėtės į arklus ir staiga į žmones. Mokslininkai stebisi, kad anksčiau nežinomas virusas taip greitai persimeta į skirtingų rūšių gyvulius ir į žmones...

Mūza Rubackytė

A. Ulonavičius nuotrauka

Geriausia iš geriausių

LORETA
VENCLAUSKIENĖ

1995 metų vasarą Petro Petručio (tada „Margučio“ radijo vedėjo) Čikagoje surengtas Mūzos Rubackytės koncertas buvo toks sėkmingas, kad šiuo metų lapkričio 10 dieną JAV Lietuvių Bendruomenės Kultūros tarybos gražiai išgarsintas ir globojamas pianistės grįžimas į Jaunimo centro didžiają salę Čikagoje iš anksto atradė būsią ypatingą.

Kadangi tariu jau suvokusi pagrindinius Mūzos talento bruožus, tai – kaip ir pernai – ruošiausi gerėti nepaprastai pianistės taktika bei savitu, melodika išskiriančiu, skambinimo stiliumi. Tačiau įspūdiu, kurį sukėlė šiuo metų Mūzos Rubackytės koncertas, į žodžius sudėti nebemokėčiau. Kaip neįmanoma aprašyti patyrimo, atnešančio žmogaus sieloniškai svarbesnio už kasdienio gyvenimo atsitikimus.

Nei absoliuti technika, nei stilistinė nuojauta, nei begalinė dvasios energija, skrymų paimitos, nepaaiškintų Rubackytės skambinimo prigimties. Bach – Busoni Čakonoje (Chaconne, franc. – senovėje lėtas, iškilmingas trijų dalių metro šokis, J. S. Bach'o panaudotas, kuriant sudėtingą pastovaus baso polifoninių variacijų formą; iš daugybės šio žanro kūrinių ypač išgarsėjo J. S. Bach'o Čakona smuikui solo; vėlesniais laikais F. B. Busoni ją pritaikė fortepijonui) pianistė neimitavo senoviško barokinės muzikos stiliaus, o grojo tarsi įsivaizduojamais vargonais akimirksniu gimstančią improvizaciją. Ir sunku buvo pasakyti, kas labiau veikė vaizduotę: ar polifoniškai judančių balsų spalvos, ar šen bei ten netikėtai pakylėta krikščioniškoji frazės simbolika.

Beethoven'o „Appassionatoje“, atvirktiniai, dėmesį teltė muzikos idėjos pateikimo vientisumas: pašėlusio tempo verpetuose įbrėta tauraus monologo linija. Istoriijoje išliko kadaise parašyta laki sonatos recenzento frazė: „Jei jūs neįjaučiate šios muzikos širdimi, tai vienas iš mūsų neturi!“ Mūza Rubackytė atliko Beethoven'o Sonatą ne tik širdimi.

Mažai kas sugeba tokia greite tempu, kokį pasirinko pianistė, tuo pačiu metu išlaikyti ir minčių įtampą, ir pademonstruoti sonatos žanro struktūros subtilybės. Pirmoje ir antroje kūrinių dalyse temų ir harmonijos kontrastai buvo saikingi. Trečioji, finalas, tapo savotiška viso „Appassionato“ audringojo ciklo kulminacija. Stiprus pasirinktos interpretacijos poveikis netikėtai suformavo seniai besisukančią galvoje mintį: šiuolaikinių pianistų vadintinas ne tas, kuris orientuojasi į istoriškai tikslų muzikos stiliaus suvokimą ir per-

davimą, o tas, kuris sugeba šiam suvokimui suteikti tartum naują – kosminę – skambesiu dimensiją. Mūza Rubackytė – šiuolaikinė pianistė. Jos atlikimo menas yra ivairesnis, nei recenzentų įspūdių apibūrinimai, ir gilesnis, nei publikos susižavėjimas, bei vertingesis už koncertinės rinkos pasiūlymus. Antroje programos dalyje paskambinti Franz Liszt'o trys Poetikieji ir du Transcendentiniai etudai nuokambėjo taip lengvai ir vaizdingai, o M.

K. Čiurlionio muzika – taip svariai ir moderniškai, kad koncertui pasibaigus, lietuviška, Mūzos talento suvienyta publika užtelėjo audringais plojimais. Ji išprašė dar vieną ekstazės akimirksnį – Frederic Chopin'o Etiudą, Revoliucinį, pianistės skiriamą „įžymiausiam pianizmo atstovui išsivijoje, profesorius Andriui Kuprevičiui“.

Šiuo metu Mūza turbūt jau Parizyje. Ir vėl lauksime susitikimo.

Naujos knygos

• **ISTORINIAI PASTATAI IR PAMINKLAI** 25-oji metinė lietuvių fotografijos paroda. Chicago, 1996. Parodos organizatorius ir leidinio sudarytojas: Algimantas Kezys. Katalogo viršelis: Vinco Luko, tapytojo Stanislovo Kumos skulptūra „Mūsų šventė“. Parodos rengėjas: Budrio Lietuvių Foto Archyvas, 2345 West 56th Street, Chicago, Illinois 60636. Paroda vyko Čiurlionio galerijoje, 5620 South Claremont Avenue, Chicago, Illinois 60636. Katalogo pabaišoje – tiktalų dalyvių sąrašas. 103 puslapiai. Tiražas nei kaina nepažymėta.

Nuo 1996 m. spalio 25 d. iki lapkričio 3 d. Čiurlionio galerijoje vyko jubiliejinė 25-oji lietuvių fotografijos paroda. Nenuilstančio Algimanto Kezio pastangomis pirmuosius skaitytuos jau pasiekė šios parodos katalogas. Ekspozitai šiai parodai Lietuvoje padėjo rinkti Lietuvos fotomenininkų sąjunga Vilniuje ir Kaune, jaunųjų fotomenininkų – Kauno moksleivių techninės kūrybos ir darbo namai Kaune.

Parodos ir konkurso tema buvo „Istoriniai pastatai ir paminklai“. Premijotinus darbus išrinko atsilankiusi visuomenė, balsuodama per visą parodos laiką už jiems įdomiausias šios temos fotografijas. Parodos rengėjų komiteto nariai konkurse nedalyvavo. Balavimo rezultatai buvo paskelbti per parodos uždarymą, kuris įvyko lapkričio 3 dieną, 3 val. p.p. Čiurlionio galerijoje.

Ir štai mūsų rankose gausiai iliustruotas, dailiai sumaketuotas parodos katalogas, kuriam įžanginį žodį „Patebėjimai iš Anapus“ parašė Eglė Jaskūnienė iš Vilniaus. Ji gana išsamiai apšvelgia šiuo parodų istoriją. Taip pat apibūdina ir šią – jubiliejinę parodą, taikliai patebėdama, jog architektūriniai bašnyčių ansambliai, senieji liaudies architektūra – tai amžiniai, ne tik fotografu žavėjimosi objektai.

Gal todėl ši paroda buvo gausiai lankoma. Ne vienas parodos lankytojas eksponuotose fotografi-

jose atpažino širdžiai mielą Lietuvos kampelį. Kiek liūdniau suspurdėjo širdis, matant tiek daug griuvėsių. Tačiau tai sąlygojo parodos ir konkurso tema.

Vartydami katalogą atrandame nostalgikai lyriškų vaizdų, anot Eglės Jaskūnienės „Jaučiame senovinę architektūros dvasią, atrupėjusių senamiesčio kampelių nostalgiją, žavimės racionalia fragmentų grafika ir tapybiška šviesos kaita jų paviršiuose“. Neprašydami pro fotografų akis ir senųjų kapinių fragmentai, mediniai malūnai, pakeilės kryžiai ir smūtkeliai, Orvydų sodyba, Mažosios Lietuvos (Rytprūsų) vaizdai ir netgi netikėtu rakursu pastebėtos apsnigtos paštotų dėžutės. Visa tai dar ir dar kartą galime pamatyti, pavartę naują parodos katalogą.

25-osiomis metais Lietuvių fotografijos parodos (1996 m. spalio 25 d. – lapkričio 3 d.) Čikagoje katologo viršelis – grafika Vinco Luko, tapytojo – Stanislovo Kumos skulptūra „Mūsų šventė“.

Pranas Visvydas

RUDENS LIEPSNA

DUOBĖ

Sakai: šis priemiestis yra gražus – tarp medžių, rodos, niekad nepraušus ūksmingų avenidų ir sodybų žaismas. O vis dėlto šiai vietai gresia teismas Rudens, nes Vasaros sausra išbėgėjęs nugairino šlaitus, ir Santa Anos vėjai tik laukia žiežirbos, kad suliepsnotų bent vienas krūmas ir tada jau plotas bruzgynų, stagarų ir medžių; kalvos su išdidžiais namais, terasom; gelsvas žirgynas; šen ir ten nauji automobiliai; daiktai, žaislai, visų gyvenimo idilių nuotraukos, trofėjai, knygos, aparatai. Neišranki liepsna: ironijai paliko statų paminklą – kamieną žalia nykių griuvėsių, kur saulei švietiant jau nebus pavėsio. Nebus ir metinio genties susibūrimo, nei apsilankymo tetų ir dėdžių Grimų.

Ar tai tikrai rudens kerštingas teismas? O gal Visatos pagrindinių galių žaismas? Nāvoki klausimai. Gamtos gi peikti negali, nors padėtis žmogaus joje yra gana kebli.

1996

AKYS

Stebėdavau išsivijų akis, anketose iršinėdamas jų spalvas: mėlynos, rudos, ramos, pilkos...

Prieš mane už stalo stovinčioj kėdėj sėdėdavo pabėgėliai – vyrai ir moterys ir jiems nestigo vilties ir lengvo narsių keleivių sąmojo.

Kai aš paklausdavau, kokios jų akys, jie prašinkėdavo, juokdavos ir sakė: gerai nežinome, rašykite bet kaip.

Sykį su vaiku atėjo trapi moteriškė. Ji neturėjo to įprasto humoro. Ir aš pats jaučiausi rimtai sutrikęs. jos akims nesurasdamas tinkamo žodžio.

Ir šiandien, kai pasižiūriu į didiesčio nelaimingųjų veidus, i jų akyse nedingstantį liūdesį, prisimenu ir anos pabėgėlės akis – tas pats dulsvas likimo atspindys.

Man vis tiek kokią darbą jūs duodat – išmokau viską pakelti be baimės. Ir ten, ir čia prisiglaudęs, gruoda groblėta pajusiu ant delno.

Į duobę? Gerai! Jau lipu. Ir ką ten daryti? Kastis! Gilyn vis į žemę. Į drėgnąją. Niekis. Papratęs. Nuo pat vaikystės mylėjau žemę.

Ir smėlį myliu, kai tyli dirva rusvoji, kai sluoksnius, ašmens prakirstas, bruzdėdamas byra hastuvo ploktėj. Byra ir yra.

1948

ŽAIZDRAS

Vėl kūrikas pažeria rudens lapus ant liejyklos žaizdro, ir atgijus aikteli vingri liepsna jausmingai – nepailstanti ugniakurų šokėja.

Darbininkai glosto šokio aitra. Ir jų vangūs sanariai ūmai susyla. Kibirkštėlems šaudant į paskliaute, džiūgauja liepsna myluojama. O jie apkerėti stebi šventą jos gajumą. Nuo škaistaus žiūrėjimo išdžiūva vakarykščių rūpešio laai. Iš lėto atsileidžia rytmečio žvarbos sukaustyta minčių srovė. Aušroja.

Šitai meldžias darbo korifejai, atsiskuę i liepnojančią dievaitę, protarpiais atsargiai laimindami stebuklingą jos plaukų vaishumą, lyg čia šviestų jų vaikų svajonės.

1948

• **Arvydas Anušauskas. Lietuvių Tautos Sovietinis Naikinimas 1940-1968 Metais.** Vilnius: „Mintis“ 1996. Redaktorė Rima Mekaitė. Meminis redaktorius Romas Dubonis. Techninė redaktorė Rada Surgailytė. 494 puslapiai. Tiražas – 2,000 egzempliorių. Gaunama „Drauge“.

Ši knyga yra skiriama visiems, norintiems geriau pažinti vieną traigiškiausių Lietuvos istorijos laikotarpių, kai lietuvių tauta turėjo kovoti dėl išlikimo.

Tai, kas pasakojama šioje knygoje, yra pagrįsta Lietuvoje ir Rusijoje rasta archyviniais dokumentais, liudytojų prisiminimais ir naujausiomis mokslinėmis studijomis. Siekiant aiškiau išdėstyti daugybę duomenų, sudaryta keliasdešimt lentelių. Prieduose pateikiamos svarbiausių dokumentų originalų faksimilės ir pagalbinės informacinės lentelės, – rašoma knygos prarmėje.

Lietuvių tautos naikinimo priežastis ir padarinius mėginama atskleisti nuo pat 1941 metų. Tuomet pasirodė įvairių autorių straipsnių (dažnai nepasirašytų) apie pirmąsias suėmimų, žudynių, trėmimų aukas, taipgi NKVD ir Valstybės saugumo liaudies komisariato dokumentų

publikacijų. Šioje knygoje autovių remdamasis nauja memuarine literatūra, patikslino anksčiau kitų autorių pateiktas išvadas, genocido aukų statistika. NKVD ir NKGB dokumentuose daug įvykių neatsispindėjo arba buvo jų apgaulingo žodyno užmaskuoti. Dokumentai dėl to nepraėjo savo liudijamosios vertės, bet juos nagrinėti reikėjo itin atidžiai. Rašant šį darbą pasinaudota ne tik visų Lietuvos esančių archyvų dokumentais, bet ir Maskvos archyvuose rasta NKVD-MVD ir NKGB-MGB-KGB dokumentais, skelbtais ir neskelbtais straipsniais bei genocido liudytojų atsiminimais.

Lietuvos centriname valstybės archyve tirti NKVD, Lietuvos vidaus reikalų ministerijos dokumentų fondai. Juose saugomi NKVD 1940-1941 metų dokumentai, ypač svarbūs, tiriant pradinį teroro sistemos kūrimo etapą. Be to, juose labiau atsispindi NKVD struktūra, o ne teroro vykdymas. Šią spragą padėjo užpildyti KGB archyviniai dokumentų saugyklos ir Lietuvos visuomenės organizacijų archyvo fondai. Šio archyvo LKP CK ir Partijos istorijos instituto prie LKP CK fonduose yra 1940-1941

ir 1944-1968 metais iš NKVD-MVD ir NKGB-MGB-KGB LKP CK siūtos ataskaitos bei KGB atsiųsti specialiai atrinktų archyvinųjų dokumentų nuorašai, kurie buvo panaudoti Partijos istorijos instituto darbuose. Pirminiai šaltiniai saugomi KGB Archyvinųjų dokumentų saugykloje ir šiame darbe jais daugiausia remiamasi.

Taip pat šiame darbe naudotasi Rusijos Federacijos valstybinio archyvo Vyriausiosios lagerių valdybos, Kalėjimų valdybos, 4-ojo specialiojo skyriaus (tremtinių reikalų) ir SRSR NKVD-MVD įsakymų fondais.

Visi minėtų archyvų dokumentai kartu su genocido liudytojų atsiminimais yra pagrindiniai šio darbo šaltiniai. Visa moksliniam tyrimui panaudota istorinė informacija padėjo siekti šio darbo tikalo: atskleisti, kaip 1940-1941 metais buvo sukurta teroro sistema ir kokios buvo specifinės jos veiklos sąlygos; parodyti, kaip lietuvių, o taip pat ir kitų „nepatikiimų“ tautų – latvių, estų, čekėnų, ir kt. naikinimas virto genocido veiksmu; pateikti dokumentais pagrįstą genocido

(Nukelta į 4 psl.)

Ir bus graži genčių šalis...

Čikagoje prisimintas poetas
Vytautas Mačernis

PAULIUS JURKUS

Čikagoje šių metų spalio 12 dieną Jaunimo centro kavineje buvo prisimintas poetas Vytautas Mačernis jo 75 metų gimimo sukakties proga. (Gimė 1921 m. birželio 5 d.) Šio minejimo inspiratorė buvo Elena Baltrušaitienė-Daumantaitė, kuria visi vadiname Lione. Ji ištikima poeto bičiulė net nuo gimnazijos laiku. Toji gimnazija buvo Telsiuose, ir Vytautas, ir Lione, ir aš, šių eilučių autorius, lankėm tą gimnaziją. Lionė ir Vytautas gyveno toje pačioje Plungės gatvėje. Ir dar daugiau – iš gatvės reikėjo pasukti mažą gatvėlę, jos dešinėje gyveno Lionė su mama, kairėje – Vytautas pas Tallat-Kelpšus. Jų varteliai žiūrėjo vienas į kita. Į gimnaziją eidavo kartu.

Anų metų draugystė pasiliko iki dabar. Elena Baltrušaitienė prisiminė poetą 1954 metais ir surengė jo žuvimo 10 metų sukakties prisiminimą. (Jis žuvo 1944 m. spalio 7 d.) Jo kūryba seniau Lietuvoje buvo uždrausta, studentai nusirašinėjo jo eiles. Romoje 1947 metais išleista pirmoji jo poezijos knyga *Vizijos*. Paskui Lietuvoje buvo atšauktas draudimas, suteikta jo poezija, išleistas pirmosios knygos. Dabar jau yra išleistos bent kelios knygos jo poezijos ir apie jį. Tai liudija, kad Vytautas Mačernis buvo didis poetas. Jis žuvo, bet liko jo kūryba, kuri vis dėdėja ir puošia Lietuvą.

Kai man paskambino Lionė ir pakvietė kalbėti šiame poeto prisiminime, negalėjau atsakyti. Taip jau yra – turi likti ištikimas senai draugystei, kuri prasidėjo 1936 metais Telsių gimnazijoje. Sutikau, spalio 11 dieną nusukridau į Čikagą, kuri tada buvo vėjuota ir šalta. Svetinguose Lionės Baltrušaitienės namuose radau daug daug lietuviškų knygų, radau ir daug jaunystės prisiminimų apie Vytautą ir anuos laikus.

Spalio 12 dieną, šeštadienį, 3 v. popiet Jaunimo centro kavineje buvo minejimas. Jaunimo centras – tai tikri rūmai su daugel kam-

Vytautas Mačernis

barių bei salių. Nuolat vyksta didelis judėjimas, kas nors rengiama. Čia pajunti Čikagos lietuvišką dinamiką ir jos svorį. Kavine yra apacioje. Jos grindys suskaldytos įvairiais plotais, kurie turi savo pakilimus. Patogu prie stalų sudaryti savo draugijas, atskirai pasikalbėti.

Šiam renginiui, šalia iniciatorės Lionės Baltrušaitienės, talkino Irena Smiliauskienė ir Laila Dzirvontienė. Programą suorganizavo Lionė Baltrušaitienė. Ji ir tarė įžanginį žodį apie Vytautą Mačernį bei pristatė manė.

Man, šių eilučių autoriui, teko draugauti su poetu nuo 1936 metų ankstyvo pavasario Telsiuose iki pat jo žuvimo dienos, iki 1944 m. spalio 7 d. Žemaičių Kalvarijoje. Žuvo prie pat mano kiemo vartų, arklis įvežė į kiemą jau mirusį poetą.

Savo kalboje nenagrinėjau jo poezijos. Kalbėjau apie Mačernių giminę, kaip ji reikėsi savo aplinkoje, Vytauto mokymasi Seidoje ir Telsiuose, kur jį paraginau rašyti, ir jis pirmas eiles paskaitė susirinkime. Teko jam daug kur padėti, studijas pradėdant juo pasirūpinti. Pralaidom žiemą tėvėskėse, keliavome draugė, diskutavome mokslo, meno klausimais. Prisiminiau ir paskutinę jo dieną. Vokiečių kariuomenė traukėsi, artėjo sovietų Raudonoji armija. Buvom susitarę drauge pasitraukti, bet įvyko

kitaip – jis pasivėlino ir žuvo nuo artilerijos sviedinio skeveldros. Prisiminiau jo pirmuosius leidinius, dabar išleistas knygas. Savo kalba norėjau priminti jo gyvenimą, poetinį išsiskleidimą.

Skaitoma poeto kūryba

Lionė Baltrušaitienė poeto kūrybą paskaitė du pakviesti aktorius: Vytautą Juodką, kuris gražiai reiškiams teatrinėje srityje ir mėgsta deklamuoti, skaityti, ir Nijolę Martinaitę. Abu Mačernio kūrybą skaitė dviem atvejais.

Pradėjo Juodka. Jis turi sodrų baritoną balsą, žino, kas yra skaityti poeziją, kaip atskleisti jos grožį ir mintį. Pradėjo sonetais, pirmuoju sonetu prisiminė vasarą, toliau paskaitė Žiemos 20-ąjį sonetą – „Aš esu girduoklus“ ir 9-ąjį sonetą – „Garsus Toreador – Mirtis baisioji.“

Nijolė Martinaitė pradėjo „Vizijų įžanga“ – „Į žemę piktas vakaras atėjo“ ir paskaitė Ketvirtą viziją – „Šiandien prisiminiau aš vieną nuotykią...“

Antru skaitymu Juodka mintinai padeklamavo Penktą viziją

Naujos knygos

(Atkelta iš 3 psl.)

aukų statistiką, daug dėmesio skiriant kalinių kategorijų ir jų skaičiaus nustatymui; apibūdinti naikinimo sąlygas, būdus tremtinių ir kalinių laikymo sąlygas, karines baudžiamąsias operacijas ir t.t.) ir pagrindines tendencijas.

Amerikos lietuvių tautinės sąjungos seime, įvykusiame 1988 metais Floridoje (Daytona Beach), buvo įsteigtas Lietuvių tautinis kultūros fondas. Vienas pagrindinių fondo valdybos uždavinių buvo surasti autorių ir išleisti istorijos veikalą, kuris pateiktų tikrą Sovietų Sąjungos ir jos pagalbininkų – Lietuvos komunistų sovietmečiu Lietuvoje vykdytų genocidinio pobūdžio nusikaltimų vaizdą, pagrįstą faktais, dar gyvų liudininkų parodymais ir dabar jau prieinamų dokumentų duomenimis.

Lietuvių tautinis kultūros fondas yra didžiai dėkingas veikalui *Lietuvių tautos sovietinis naikinimas 1940-1958 metais* autoriui dr. Arvydui Anušauskui, taip kruopščiai sukaupusiam lietuvių tautos skaudžios gėlos ir didžios kančios duomenis.

• **POLITOLOGIJA** 1995, 1(16).
Leidejas: Polibijaus fondas (TNA Productions International LTD. Polibius Foundation USA Lithuania). Vilniaus universitetas, Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas. Redakcinė kolegija: Lauras Bielinis (vyriausiasis redaktorius), dr. Algimantas Jankauskas, dr. Egidijus Kūris, dr. Vaidutis Laurėnas, dr. Zenonas Petrauskas, dr. Stasys Staciokas, dr. Kestutis Šerpetis, dr. Gediminas Vitkus. Konsultantai: dr. Raimundas Lopata, dr. Eugenijus Maldeikis, prof. hab. dr. Vyntas Bronius Paibilskis, prof. dr. Tomas Remeikis (JAV). Žurnalas leidžiamas du kartus per metus. 222 puslapiai.

– „Laukuose degė saulė“, o Martinaitė Šeštąją – „Sodyba gaubė vakaro šilta naktis...“ Šioje vizijoje atsiskleidžia poeto kelias, kaip per vargus ir kančią ateina darbas, naujas gyvenimas. Per poetą, per jo kūrybą bus graži genčių šalis.

Tuo skaitiniu ir baigta programa, kurios susirinkę išklause su dėmesiu, su rimtimi. O susirinkusių buvo per 120. Tada buvo kavutė ir pokalbiai apie Mačernį, jo poeziją, anuos laikus, literatūrinės problemas. Publika jaukiai šnekučiavosi dar gerą valandą.

***

Pasibaigė minejimas. Ir gerai, kad jis buvo surengtas, pagerbtas poetas, kurio kūryba kasmet dėdėja, išleidžiamos apie jį naujos knygos. Čia prisimena Šeštosios vizijos pabaiga:

Man einant iš kalnų atskridęs lengvas rytmetinis vėjas / Kuždėjo „Tavo laimė pakely...“ / Ir žemė pro rasas, lyg džiaugsmo ašarom užlietas veidas, / Spindėjo nemirtinga išdidi.

Vizija parašyta Šarnelėje 1942 metais.

Taip – poetas per kūrybą puošia Lietuvą – žemę. Per kūrybą ji spindi nemirtinga ir išdidi.

Virginijus Ruseckas

Aliejus, drobė

Vakar, lapkričio 22 dieną, Čiurlionio galerijoje, Jaunimo centre, Čikagoje, buvo atidaryta dviejų Lietuvos menininkų: Virginijaus Rusecko ir Broniaus Rutkausko darbų paroda.

iai už „Polibijaus fondo“ įkūrimą. Šis Fondas ir finansuoja žurnalo leidybą.

• **I LAISVĖ**. 1996 spalio. Nr. 124(162) Rezistencinės minties ir kultūros žurnalas. Leidžia Lietuviškų studijų centras Čikagoje tris kartus per metus. Spausdina „Draugo“ spaustuve. Redaktoriai: Juozas Baužys. Redakcijos talkininkai: dr. Kazys Ambrozaitis, Paulius Jurkus ir Vidmantas Valiušaitis. Administratorius: Jonas Prapakas. Viršelyje: Medininku pilies, Vilniaus krašte, atstatomo bokšto dalis. Nuotrauka –

Redakcinė kolegija nuosirdžiai dėkoja profesoriumi Tomui Remeikiui už jo pastangas remti politikos mokslą Lietuvoje ir konkre-

Bronius Rutkauskas

Freško „Pavasaris“ fragmentas

šioje parodoje, šio metu vykusios Čiurlionio galerijoje, Jaunimo centre, Čikagoje. Kartu su Broniaus Rutkausko freško pavyzdžiais, eksponuojami Virginijaus Rusecko tapybos darbai.

architekto Alberto Kerelio 1996 metais. 72 puslapiai. Tiražas nepažymėtas. Prenumerata JAV ir Kanadoje – 10 JAV dolerių; Australijoje, Pietų Amerikoje ir Europoje – 15 JAV dolerių. Garbės prenumerata – 20 JAV dolerių. Lietuvoje – tik 5 JAV doleriai.

Tai 124-asis žurnalo *I laisvę* numeris, turėjęs pasirodyti jau rugsejo pradžioje. Tačiau dėl įvairių nenumatytų priežasčių išėjo pavėluotai. Kai kuriuos straipsnius, be abejoj, būtų geriau tik skaityti dar prieš Lietuvos Seimo rinkimus. Tačiau redakcinė kolegija įsitikinusi, jog straipsniuose keliamos mintys, kalbančios apie tautinį sąmoningumą, apie moralinį žmogaus atgimimą ir apie dvasios ugdymą, dar ilgai bus reikalingos, kol pagaliau, anot vieno autoriaus, bus išbrista iš šiandieninio liūno.

Šio žurnalo puslapiuose Vytautas Bieliauskas straipsnyje „Prarastos progos, bėstantis viltis ir ateitis“ idomiai samprotauja apie pastaruosius aštuonerių metų įvykius Lietuvoje, vaizduodamas, kaip galėjo būti, ir išsamiai nagrinėdamas, kodėl įvykiai Lietuvoje susiklostė būtent taip.

Prieš penkiasdešimt penkerius metus Lietuvių aktyvistų frontas išleido pirmąjį *Laisvosios Lietuvos* numerį. Prie šio pagrindinio laikraščio prisidėjęs Vladislavas Telksnys prisimena pagrindinio spaudos grupės rezistencinę veiklą sovietų ir vokiečių okupacijos metais straipsnyje „Pirmasis ginklas buvo spauda“.

Apie Lietuvos teismus rašo Jonas Kairevičius straipsnyje „Teisingumo paieškos“. Apie Lietuvos energetiką ir Baltijos valstybių integravimąsi į Europos Sąjungos struktūras rašo Arimantas Dragūnevičius straipsnyje „Lietuvos energetika: kelias į Europą ar iš jos“.

Pilypas Narutis prisimena 1941-ųjų metų sukilimą. Apie situaciją ir viltis Lietuvoje – rašo E. Šarūnas.

Taip pat numeryje rasite Vitalijos Kazilionytės parašytą žygį, suartinusį Julijono Būteno gimimo ir žūties vietas, bei Vidmanto Vitkausko straipsnį apie Garliavos Juozo Lukšos gimnaziją.

Apie Lietuviškų studijų savaitę Telsiuose rašo Dalius Stancikas, o apie 40-ąją lietuviškų studijų savaitę Dainavoje – Juozas Baužys.

Rezistencinės minties ir kultūros žurnalo *I laisvę* nuolatiniams skaitytojams ras jau įprastą rubriką: „Skaitytojų žodis“. Vardai ir įvykiai bei „Apie knygas“.

Šį kartą Henrikas Kudreikis skaitytojams pristato knygą *Laisvės kovos 1944-1953 metais*, kurią, beje, galima įsigyti „Draugo“

knygynė, o Feliksas Zubras pristato Vytauto Antano Dambravos knygą *Kelyje į laisvę*. Leidinys gausiai iliustruotas nuotraukomis.

(I.V.S.)

KOSTAS OSTRAUSKAS
KETVIRTOJI SIENA

• **Kostas Ostrauskas. KETVIRTOJI SIENA.** Kūryba – kritika. Kritika – kūryba. Chicago: Algimanto Mackaus Knygų leidimo fondas, 1996. Aplanke piešinys – Stasio Eidrigevičiaus. Knygos apipavidalinimas – Henrietos Vepšienės. 189 puslapiai. Tiražas – 800. Kaina 15 dolerių.

Praėjusį šeštadienį „Naujų knygų“ skyriuje aptariant Kosto Ostrausko *Ketvirtą sieną*, buvo klaidingai pažymėta, jog knyga gaunama „Drauge“. Ji yra gaunama pas leidejus: Algimanto Mackaus Knygų leidimo fondą, AM & M Publications, 7338 South Sacramento Avenue, Chicago, Illinois 60629. Jų ir skaitytojų atsiprašome.

Jurgio Daugvilos kūrinių paroda, atidaryta šių metų spalio 19 dieną Lietuvos dailės muziejuje, Paasaulio lietuvių centre, Lemont, Illinois, dėl labai didelio susidomėjimo, ne vien lietuvių, bet ir amerikiečių meno mėgėjų, pratęsta iki gruodžio 1 dienos.